

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 1. září 2020 ve věci č. 20649/18 – *R. R. a R. D. proti Slovensku*

Senát třetí sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že při policejní razii v romské komunitě na východním Slovensku za použití donucovacích prostředků včetně obušků došlo ve vztahu ke stěžovatelům k nelidskému zacházení, a tudíž i k porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy. Soud shledal porušení tohoto ustanovení i v procesní rovině, a to v důsledku pozdního vyšetřování. Absence prověření rasové pohnutky při plánování policejní operace během vnitrostátního řízení vedla k porušení článku 14 (zákaz diskriminace) ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelé jsou příslušníky romské menšiny. V červnu 2013 policie v obci, v níž stěžovatelé bydlí, provedla rozsáhlou razii v ulici, kterou obývají většinou osoby romského etnika. Na akci se podílelo 63 policistů, z toho 15 příslušníků speciální zásahové jednotky, kteří přijeli v 23 zásahových vozech. Dle stěžovatelů vstupovali příslušníci policie během razie do obydlí bez soudního příkazu a vědomě ničili jejich majetek, často ani nekontrolovali jejich totožnost, fyzicky některé osoby napadali a vyjadřovali se rasisticky. Vláda odůvodnila zásah nárůstem trestné činnosti v oblasti a pátráním po hledaných osobách a věcech pocházejících z trestné činnosti. Policejní příkaz k provedení zásahu nicméně operaci označoval jako „represivní“, přičemž uvedené slovo bylo z dokumentu následně ručně vyškrtáno s odkazem, že se jedná o písarskou chybu. Během policejního zásahu bylo asi 15 osob odvezeno na policejní stanici, zčásti k ověření jejich totožnosti a zčásti pro údajné narušení veřejného pořádku. Žádné hledané osoby ani předměty nebyly nalezeny.

Oba stěžovatelé tvrdili, že byli během razie brutálně napadeni a ponižováni policisty; popsali kopání, použití obušků, elektrošoky a nadávky. První stěžovatel byl během razie pod vlivem alkoholu. Oba stěžovatelé byli těsně po incidentu vyšetřeni pohotovostním lékařem, který však uvedl, že jejich stav nevyžaduje lékařské ošetření. Den po incidentu byli oba stěžovatelé prohlédnuti obvodním lékařem. U prvního stěžovatele shledal modřiny na obličeji a zádech, zlomené žebro a vyvrtnutý krční obratel. Zranění nicméně klasifikoval jako mírná. Druhý stěžovatel dle lékaře trpěl též mírná zranění v podobě modřin na zádech a ramenech.

Tvrzení stěžovatelů se neshodovala s popisem události v policejních zprávách, dle něhož mělo být použití síly přiměřenou reakcí na agresivní vystupování stěžovatelů vůči policistům. V roce 2014 byly ve věci vypracovány odborné posudky. U prvního stěžovatele znalec konstatoval, že ke zlomení žebra došlo pravděpodobně v důsledku opětovného nárazu do hranatého předmětu. V obou případech znalec dospěl k závěru, že část zranění mohla být způsobena použitím obušku; zároveň vyloučil použití elektrošoků. Další znalecký posudek potvrdil u prvního stěžovatele intoxikaci alkoholem.

Vyšetřování události bylo zahájeno v roce 2013 inspekční službou pro východní Slovensko. V lednu 2014 byla věc tomuto útvaru odejmuta a vyšetřování nadále vedla inspekční služba pro střední Slovensko. Ta rozhodnutími z listopadu 2015 a března 2016 dospěla k závěru, že při zásahu nedošlo k porušení zákona. Proti oběma rozhodnutím se stěžovatelé bránili u krajské prokuratury, která však neshledala důvody pro podání obžaloby vůči dotčeným policistům a v postupu inspekce nezjistila nedostatky. Stěžovatelé poté podali dvě ústavní stížnosti, které však byly odmítnuty.

Oba stěžovatelé jsou trestně stíháni pro podezření ze spáchání trestného činu křivé výpovědi. S oběma bylo zahájeno také přestupkové řízení pro rušení veřejného pořádku během policejního zásahu. Druhý stěžovatel byl v přestupkovém řízení uznán vinným a byla mu udělena pokuta ve výši 15 eur.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

A. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že se stali obětí špatného zacházení ze strany policie a věc nebyla účinně vyšetřena.

a) K tvrzenému porušení hmotněprávní složky článku 3 Úmluvy

Soud zdůraznil, že článek 3 Úmluvy chrání jednu z nejdůležitějších hodnot demokratické společnosti: zakotvuje absolutní zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení, a to bez ohledu na jednání oběti (*Labita proti Itálii*, č. 26772/95, rozsudek velkého senátu ze dne 6. dubna 2000, § 119). Toto ustanovení sice připouští použití síly za účelem provedení zákonného zatčení, nicméně pouze v nezbytném rozsahu (*Ivan Vasilev proti Bulharsku*, č. 48130/99, rozsudek ze dne 12. dubna 2007, § 63).

V projednávané věci není sporu o tom, že během policejní razie byly vůči stěžovatelům použity donucovací prostředky a že stěžovatelé v důsledku toho utrpěli zranění. Tento postup policie později označila za nezbytný s poukazem na to, že stěžovatelé se bránili zatčení a byli verbálně agresivní. Jako použité donucovací prostředky policie označila hmaty, kopy a pouta, nicméně dle znaleckého posudku byla část zranění pravděpodobně způsobena obuškem. Použití obušku však dle Soudu v dané situaci nebylo možné odůvodnit žádnými výjimečnými okolnostmi: předmětný zásah byl plánován dopředu, realizován za přítomnosti velkého počtu policistů i techniky a následně byl veřejnými orgány prezentován jako rutinní. První stěžovatel byl navíc v době zákroku ve stavu hraničícím s otravou alkoholem, takže si jen těžko lze představit, jak mohl pro policii představovat hrozbu odůvodňující použití obušku. Soud rovněž zpochybnil tvrzení vlády, že označení operace jako „represivní“ bylo pouze písarskou chybou, a to zejména s ohledem na to, že vláda v tomto směru nepředložila žádné důkazy. Použití obušku je navíc dle Soudu známkou represivního charakteru zásahu, což potvrdila i zpráva veřejné ochránkyně práv. Soud rovněž upozornil na skutečnost, že druhému stěžovateli byla za jeho počínání během policejního zásahu uložena pouze mírná sankce a první stěžovatel nebyl v tomto přestupkovém řízení vůbec shledán vinným. Na základě uvedeného Soud dospěl k závěru, že vláda neprokázala, že použití síly za účelem zatčení stěžovatelů bylo nezbytné a přiměřené. Zacházení se stěžovateli sice dle Soudu nelze klasifikovat jako mučení, dosáhlo však závažnosti nelidského zacházení. Došlo proto k porušení hmotněprávní složky článku 3.

b) K tvrzenému porušení procesní složky článku 3 Úmluvy

Soud připomněl, že z článku 3 ve spojení s článkem 1 Úmluvy plyne závazek státu vést účinné vyšetřování případů, v nichž je vzneseno hájitelné tvrzení ohledně porušení článku 3 ze strany policie nebo obdobných představitelů státu (*El-Masri proti Makedonii*, č. 39630/09, rozsudek velkého senátu ze dne 13. prosince 2012, § 182). V projednávané věci není sporu o tom, že tvrzení stěžovatelů byla pro vznik tohoto závazku dostatečná.

Podstatná část argumentace stran se týkala institucionální a praktické nezávislosti vyšetřování. Soud zopakoval, že procesní požadavky plynoucí z článku 3 se překrývají s těmi na poli článku 2 Úmluvy (*Mocanu a ostatní proti Rumunsku*, rozsudek velkého senátu ze dne 17. září 2014, č. 10865/09 a další, § 314). Splnění těchto požadavků závisí na několika základních kritériích, kterými jsou přiměřenost vyšetřovacích opatření, rychlost vyšetřování, zapojení obětí nebo jejich rodin a nezávislost vyšetřování. Tyto aspekty jsou vzájemně propojené a splnění pouze části z nich není dostačující; jako celek umožňují posouzení stupně účinnosti vyšetřování (*Mustafa Tunç a Fecire Tunç proti Turecku*, č. 24014/05, rozsudek velkého senátu ze dne 14. dubna 2015, § 225).

V projednávané věci bylo první vyšetřování uzavřeno rozhodnutím vydaným v srpnu 2013 východoslovenským odborem inspekční služby. V této fázi vyšetřování nebyl ani jeden ze stěžovatelů vyslechnut a nebyl pořízen žádný znalecký posudek. V lednu 2014 bylo otevřeno druhé vyšetřování, vedené inspekční službou pro střední Slovensko, a to pod přísným dohledem prokuratury. Toto vyšetřování bylo široké, komplexní a obzvláště důkladné. Dle Soudu je však potenciál vyšetřování do značné míry určen jeho první fází, a to zejména pokud jde o přímé lékařské důkazy, ústní výpovědi

dotčených osob a ohledání na místě. Stěžovatelé byli vyslechnuti až v únoru 2014 a znalecký posudek byl pořízen v srpnu 2014. Posudek byl založen na posouzení fotografií zranění stěžovatelů a zpráv praktických lékařů, které byly spíše obecného charakteru. Znalec tak neměl možnost vyšetřit stěžovatele osobně v relevantní době, v důsledku čehož byly podklady pro jeho posudek značně omezené. Plynutí času se zároveň projevil i na paměti stěžovatelů, čímž byl rovněž omezen potenciál vyšetřování. Ústavní soud sice konstatoval, že prodlení v zahájení druhého vyšetřování nemělo negativní dopad na jeho účinnost, nezmínil však, jak zohlednil výše uvedená omezení a čím tento nedostatek byl vyvážen. Vyšetřování nezahrnovalo žádné individuální a ověřitelné posouzení přiměřenosti a nezbytnosti použití donucovacích prostředků proti stěžovatelům. Toto posouzení bylo o to důležitější, že policejní zásah nebyl přímo zaznamenán. Uvedené skutečnosti postačují k tomu, aby Soud dospěl k závěru, že i přes snahu inspekční služby pro střední Slovensko a prokuratury bylo vyšetřování jako celek nedostatečné, a proto neúčinné z pohledu článku 3. Soud proto konstatoval, že došlo k porušení článku 3 i v jeho procesní rovině.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali, že jejich romská etnicita a institucionální rasismus na Slovensku byly rozhodujícími faktory špatného zacházení při předmětném policejním zásahu, jakož i při následném nevedení účinného vyšetřování, čímž došlo k porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

Soud připomněl, že diskriminací je odlišné zacházení s jednotlivci bez objektivního a rozumného odůvodnění. Rasové násilí je urážkou lidské důstojnosti a vzhledem k jeho nebezpečným následkům vyžaduje od vnitrostátních orgánů zvláštní bdělost a ráznou reakci. Z tohoto důvodu musí orgány použít všechny dostupné prostředky k boji proti rasismu a rasově podmíněnému násilí, čímž posílí vizi společnosti, v níž rozmanitost není vnímána jako hrozba, ale jako zdroj obohacení (*Stoica proti Rumunsku*, č. 42722/02, rozsudek ze dne 4. března 2008, § 117). Orgány jsou rovněž povinny přijmout všechny kroky k odhalení rasového motivu a určení toho, zda etnická nesnášenlivost nebo předsudky hrály roli v těchto událostech. Pokud je s rasově motivovaným násilím zacházeno stejně jako s případy bez tohoto motivu, znamená to přehlížení zvláštní povahy jednání, které je obzvláště destruktivní ve vztahu k základním právům. Prokázat rasový motiv bývá v praxi často velmi obtížné; orgány však musí udělat vše, co je v okolnostech případu rozumné. Jedná se zejména o shromáždění a zajištění důkazů, prozkoumání všech praktických prostředků ke zjištění pravdy a vydání plně odůvodněných, nestranných a objektivních rozhodnutí, bez opomenutí podezřelých skutečností, které mohou svědčit o rasově podmíněném násilí (*Lakatošová a Lakatoš proti Slovensku*, č. 655/16, rozsudek ze dne 11. prosince 2018, § 75–76).

V projednávané věci se Soud předně zabýval možnou diskriminací v rozsahu, v jakém se týkala samotných stěžovatelů. V této souvislosti uvedl, že u plánování předmětného policejního zásahu není na základě dostupných informací s to posoudit, zda byly ve hře rasistické postoje. Nicméně skutečnost, že vnitrostátní orgány neprozkoumaly tento aspekt během vyšetřování nebo soudního řízení, je dle Soudu v rozporu s pozitivním závazkem státu podniknout všechna rozumná opatření za účelem odhalení rasových pohnutek a posoudit, zda etnické předsudky mohly hrát roli v zacházení se stěžovateli. Soud tak v tomto rozsahu shledal porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy.

Následně se Soud zaměřil na tvrzení stěžovatelů, dle něhož rasie jako taková i navazující vyšetřování měly rasový podtón. Soud uvedl, že si je vědom citlivosti otázky postavení romské komunity na Slovensku, avšak jeho úkolem není posuzovat vnitrostátní právo a praxi v abstraktní rovině, nýbrž zaměřit se na konkrétní okolnosti případu. Na základě předložených důkazů dle Soudu není možné dospět k závěru, že celá policejní operace nebo její vyšetřování byly rasově podmíněny; v tomto rozsahu tedy Soud porušení článku 14 ve spojení s článkem 3 Úmluvy neshledal.